

Interessant nok: ein produktiv setningsadverbialkonstruksjon

Torodd Kinn
Universitetet i Bergen

Norsk har éin produktiv konstruksjon som danner setningsadverbial. Det er uttrykk bygde opp av eit adjektiv i positiv ubestemt eintal inkjekjønn og *nok*, t.d. *sant nok*, *besynderlig nok* og *dustete nok*. Artikkelen presenterer to empiriske undersøkingar av slike setningsadverbial i moderne norsk og underkategoriar av dei. Den første er ein synkron korpusstudie som dokumenterer eit stort antal typar og klar produktivitet for somme semantiske underkategoriar. Den andre undersøkinga er diakron og kartlegg utviklinga i type- og eksemplarfrekvens gjennom 1900-talet. Nokre underkategoriar syner klar auke i typefrekvens gjennom hundreåret, noko som indikerer produktivitet.

Nøkkelord: adjektiv, adverb, disjunkt, produktivitet, setningsadverbial, subjektivitet

1. Innleiing

Forsking på engelsk, ikkje minst Swan (1988), har vist at bruken av setningsadverbial har auka mykje i dei siste hundreåra, både i omfang og talet på ulike adverbiale uttrykk. Ein viktig føresetnad for ein auke i typefrekvens er at språket har til rådvelde ein produktiv grammatisk konstruksjon til slik bruk. I engelsk er det framfor alt adverb på *-ly* som har slik funksjon, stundom med tillegg av *enough*. Heggelund (1981) observerer at norsk berre har éin produktiv setningsadverbialkonstruksjon, som (1)–(3) gir tre døme på:

- (1) Kjedenes vekst har **sant nok** skapt nye kundesegmenter og markedsnisjer (franchisearkitekt.no)

- (2) Tollerne har **besynderlig nok** heller ikke villet snakke med bilens eier.
(www.stortinget.no)
- (3) **Dustete nok** testet jeg ikke stillstand og synking før dette.
(test.saabturboclub.net)

Desse setningsadverbiala er bygde opp av eit adjektiv i positiv ubestemt eintal inkjekjønn pluss ordet *nok*. Dei høyrer til den kategorien av setningsadverbial som i den internasjonale litteraturen gjerne er kalla disjunkt (Quirk et al., 1985). Dansk og svensk har den same konstruksjonen, svensk med forma *nog*.¹ Eg omtalar slike setningsadverbial her som [A NOK]-disjunkt.

Heggelund (1981, s. 81, 153) karakteriserer som nemnt [A NOK]-disjunkta som ein produktiv uttrykkstype i moderne norsk, og det same gjer Teleman et al. (1999, bd. 4, s. 87) for svensk. Malmgren (2020) og Kinn (under utgiving b) finn at [A NOK]-disjunkta begynner å dukke opp i høvesvis svensk og dansk-norsk på 1700-talet, og dei etablerer seg godt i svensk i løpet av hundreåret etter. Malmgren (2002) karakteriserer framveksten av slike setningsadverbial i svensk som noko av det viktigaste som skjedde i det grammatiske systemet i dei siste få hundreåra. Swan (1991, s. 429) meiner ein har hatt ei stor oppblomstring av setningsadverbial i norsk i moderne tid, men antydgar at [A NOK]-disjunkta i norsk har blitt produktive først langt ut på 1900-talet. Forsking på slike adverbial i moderne norsk er elles fråverande. Det er lite kjent kva for ulike semantiske typar av slike disjunkt som finst, utover tre semantiske hovudkategoriar diskuterte i Kinn (under utgiving b). Det finst ingen studiar av typefrekvens eller eksemplarfrekvens. Frå den spede starten på 1700-talet har [A NOK]-disjunkta blitt godt etablerte og produktive. Men det er ikkje kjent korleis utviklinga har vore frå 1800-talet til no, og ingen har undersøkt om det stemmer at [A NOK]-disjunkta blei produktive i norsk først langt ut på 1900-talet, slik Swan (1991) antydgar.

I denne artikkelen presenterer eg resultata av to store empiriske undersøkingar. Den første undersøkinga er synkron og basert på Leksikografisk bokmålskorpus, eit korpus frå perioden 1985–2013 (Fjeld et al., 2020). Her undersøker eg kva for [A NOK]-disjunkt som er i bruk i det moderne språket, med type- og eksemplarfrekvensar, og korleis dei grupperer seg på ulike semantiske typar.

1. *Nog* var òg forma i det eldste landsmålet. I norsk er det tre uttrykk som er saman- eller særskrivne i offisiell rettskriving: *rettnok* / *rett nok* (oftast særskrive), *riktignok* / *riktig nok* og *visstnok* / *visst nok* (oftast samanskrivne). I dansk er det samanskriving av *rigtignok* og *vistnok*, elles særskrivning. Svensk har berre særskrivning.

Den andre undersøkinga er diakron og basert på dei digitaliserte bøkene på riksmål/bokmål i Nasjonalbiblioteket frå perioden 1900–1999. Her undersøker eg alle dei disjunkttypane som er funne i den synkrone undersøkinga: om dei førekjem, og kva typefrekvensar og relative eksemplarfrekvensar dei har gjennom hundreåret.

Avsnitt 2 gir den empiriske og teoretiske bakgrunnen for studiane. Avsnitt 3 og 4 presenterer høvesvis den synkrone og den diakrone undersøkinga, og avsnitt 5 avsluttar artikkelen.

2. Bakgrunn og tidlegare forskning

I avsnitt 2.1 viser eg korleis [A NOK]-disjunkt kan avgrensast frå andre slags [A NOK]-uttrykk, og eg gjer kort greie for den indre grammatiske strukturen deira. Avsnitt 2.2 tek for seg tre semantiske hovudtypar av [A NOK]-disjunkt. I avsnitt 2.3 skisserer eg den historiske framveksten av [A NOK]-disjunkt. Avsnitt 2.4 tek opp kva som ligg i omgrepet ‘produktivitet’.

2.1 Grammatisk struktur

[A NOK]-disjunkta (illustrerte i (1)–(3) ovanfor) må skiljast frå andre overflatisk (nesten) like uttrykk som vi kan kalle adjektivisk [A NOK]. Adjektivisk [A NOK] fungerer som tillegg i nomenfrasar, jf. (4)–(5), og predikativ, jf. (6)–(7). I desse funksjonane har adjektivet samsvarsbøying. Adjektivisk [A NOK] fungerer òg som måtesadverbial, som i (8), og adjektivet har då form som i ubestemt eintal inkjekjønn, akkurat som i [A NOK]-disjunkt.

- (4) Når kan vi vite at vi gjør en **god nok** jobb? (vekstpsykolog.no)
- (5) Kanskje problemet var at vi ikke hadde **store nok** problemer? (forum.doktoronline.no)
- (6) Forslaget er **dumt nok** i seg selv (forum.doktoronline.no)
- (7) Vi er ikke **sterke nok** i forsvar i første omgang (www.oblad.no)
- (8) Jeg responderer aldri **raskt nok**. (psykopati.blog.no)

I alle uttrykka i (4)–(8) er NOK ein kvantor med betydninga ‘tilstrekkeleg’, og dette ordet kan utelatast.² I setningsadverbial er betydninga til NOK klart avsvakt, og ordet er obligatorisk. Mens måtesadverbial typisk står i slutfeltet eller (forholdsvis sjeldan) i forfeltet i heilsetningar, har setningsadverbiala sin vanlege

2. Kvantoren NOK er brukt på fleire andre måtar som ikkje er så relevante her.

plass i midtfeltet eller (nokså vanleg) i forfeltet. Det førekjem òg at setningsadverbial som [A NOK]-disjunkt står i ekstraposisjon før eller etter sjøve heilsetninga (sjå døme i 4.1).

Det har vore uttrykt fleire ulike syn på den formelle indre strukturen til [A NOK]-disjunkt i skandinavisk: at dei er adjektivfrasar (Faarlund et al., 1997, s. 811; Teleman et al., 1999, bd. 3, s. 206), avleidd adverb (Heggelund, 1981, s. 81; Malmgren, 2002, 2014, 2020) eller samansette adverb (Hansen & Heltoft, 2011, s. 1095–1097). Ingen av desse går inn i nokon djupare analyse. Kinn (under utgiving a) argumenterer for at det er tale om adverbfrasar der NOK er kjerne og tek eit adjektivisk komplement. For ein analyse av adjektivet og NOK som to ord talar fonologiske forhold (i dei fleste tilfelle hovudtrykk på både adjektiv og NOK, f.eks. ²*underlig* ¹*nok*) og morfologiske forhold (bøyings-suffikset *-t* kjem ordperifer i denne analysen (t.d. *paradoksal-t nok* – ein normal situasjon), men ordinternt om ein reknar med at uttrykka er avleidd eller samansette adverb (*paradoksal-t-nok* – ein uvanleg situasjon)). For ein analyse av [A NOK]-disjunkt som adverbfrasar heller enn adjektivfrasar talar syntaktiske forhold (NOK er obligatorisk og eit vilkår for at uttrykket kan opptre som setningsadverbial).

2.2 Disjunktategoriar

Det finst ei rekkje semantiske underkategoriar av setningsadverbial (jf. Ramat & Ricca, 1998).

Norske setningsadverbial er undersøkte i Heggelund (1981) og handsama i Faarlund et al. (1997, s. 818–827). Somme slike adverbial «seie[r] noko om sanningsverdien ved innhaldet i setninga (proposisjonen)» (s. 819), mens nokre andre «uttrykkje[r] sendarens haldning til eller kjensler andsynes innhaldet i setninga» (s. 823). Lyons (1977, s. 739) omtalar slike subjektivitetsmarkørar som «devices whereby the speaker, in making an utterance, simultaneously comments upon that utterance and expresses his attitude to what he is saying».

Kinn (under utgiving b) opererer med ei tredeling av klassen av [A NOK]-disjunkt.³ Den første typen er innhaldsorienterte disjunkt. Dei vurderer sanningsverdien til den proposisjonen som setninga uttrykkjer. Dei har ofte vedgåingsbetydning (er konsessive). Døme er *rett nok* i (9) og *sant nok* i (1) ovanfor.

3. Dei engelske termene for disjunktategoriane i Kinn (under utgiving b) er *content-*, *event-* og *participant-oriented disjunct*. Dei byggjer på termen *disjunct* frå Quirk et al. (1985) med tillegg av adjektiv henta frå Dik et al. (1990).

- (9) Det meste av bebyggelsen er **rett nok** forlengst blitt revet
(www.oslo.kommune.no)

Den andre typen er hendingsorienterte disjunkt. Dei føreset at den uttrykte proposisjonen er sann, og så vurderer dei heile den omtalte situasjonen. Døme er *interessant nok* i (10) og *besynderlig nok* i (2) ovanfor.

- (10) **Interessant nok** har forskning på denne saken bare blitt gjort i større skala (www.karlsoy.kommune.no)

Den tredje typen er deltakarorienterte disjunkt. Dei føreset òg at den uttrykte proposisjonen er sann, og så vurderer dei ein deltakar i den omtalte situasjonen (normalt subjektsreferenten) på grunnlag av åtferda til vedkommande. Døme er *omtenksomt nok* i (11) og *dustete nok* i (3) ovanfor.

- (11) I Lillesand har man **omtenksomt nok** laget en liten strand ved gjes-
tehavnen. (www.klikk.no)

2.3 Historisk opphav

Som nemnt finst det [A NOK]-disjunkt i dansk og svensk òg, og færøysk og islandsk har konstruksjonar med *nokk* lånt frå dansk *nok*. Tilsvarende konstruksjonar finst dessutan i nederlandsk (med *genoeg*), afrikaans (med *genoeg*) og engelsk (med *enough*).⁴ Disjunkt av typen [A NOK] er altså tilnærma fellesgermanske, men er ikkje felles arv, ettersom dei i skandinavisk ikkje syner seg før på 1700-talet.

Malmgren (2014, 2020) peikar på to moglege indre opphav i skandinavisk: i måtesadverbial og i predikativ i ei føregåande eller overordna setning. Kinn (under utgiving b) klargjer at i alle fall sistnemnde har støtte i det historiske materialet. Malmgren antydar òg at konstruksjonen kan vere utvikla under påverknad frå engelsk. Men for engelsk har Swan (1988) vist at det derimot er måtesadverbial som er opphavet. Det kan sjå ut til at den skandinaviske konstruksjonen er utvikla primært på heimleg grunn, sjølv om ein viss påverknad utanfrå ikkje kan utelukkast.

Framveksten av [A NOK]-disjunkt inneber subjektivisering, jf. Lyons-sitatet ovanfor. Traugott (1995, s. 31) definerer subjektivisering som ein pragmatisk-

4. I (høg)tyisk brukar ein derimot adverb på *-er-weise*, som *interessanterweise* ‘interessant nok’, jf. skandinaviske danningar på *-vis* (Tiisala, 1990; Kinn, 2005).

semantisk prosess der betydningar blir stadig sterkare funderte i den subjektive forståinga eller haldninga som avsendaren har i høve til proposisjonen.⁵ I den same historiske utviklinga har NOK blitt grammatikalisert, frå ein kvantor med relativt leksikalsk betydning ('tilstrekkeleg') til eit adverb som markerer at adjektivet uttrykkjer ei subjektiv vurdering.

2.4 Produktivitet

Omgrepet 'produktivitet' har ei nokså lang historie i morfologien (Bauer, 2001) og dreiar seg der om at ein morfologisk konstruksjon blir brukt til å danne nye ord. Ved morfologiske konstruksjonar som ikkje er produktive, er det ofte ein tendens til at etablerte ord utviklar seg på idiosynkratiske vis og blir leksikalisererte. I syntaksen har ein i høgere grad rekna med at syntaktiske konstruksjonar er fullt produktive. Dette er ei oppfatning som ikkje er delt av moderne konstruksjonsgrammatiske tilnærmingar, jf. t.d. Goldberg (1995) og Barðdal (2008). Oftast har undersøkingar av syntaktisk produktivitet fokusert på verbkonstruksjonar, ikkje minst argumentstruktur, men andre konstruksjonstypar har òg vore undersøkte, t.d. norske NPN-konstruksjonar i Kinn (2021).

'Produktivitet' er dessverre ikkje noko omgrep som har fått ein definisjon som det er semje om. Fenomenet har fleire aspekt som ein kan skilje frå kvarandre, og spørsmålet om korleis ein kan måle produktivitet, er omdiskutert (Bauer, 2001, s. 143–161). Eitt aspekt ved produktivitet er tilgjengelegheit (Bauer: *availability*). Ein konstruksjon er tilgjengeleg i ein gitt språkhistorisk periode dersom det er mogleg å danne nye uttrykk, dvs. at typefrekvensen potensielt kan auke. Eit anna aspekt er lønnsemd (Bauer: *profitability*). Ein konstruksjon er lønnsam dersom det over tid faktisk har blitt danna nye uttrykk, dvs. at typefrekvensen reelt har auka. Ein konstruksjon kan vere tilgjengeleg i ein viss periode og dermed sørge for lønnsemd, men deretter bli utilgjengeleg, slik at lønnsemda stagnerer. Tilgjengelegheit og lønnsemd er avhengige av at det finst eit tilfang av potensiell innputt til konstruksjonen, og storleiken på dette tilfanget har mykje å seie for kva lønnsemd konstruksjonen kan ha. I tilfellet [A NOK]-disjunkt er tilfanget adjektiv som kan brukast i subjektive vurderingar av dei tre typane som kategoriane innhalds-, hendings- og deltakar-

5. På engelsk nyttar ein oftast termen *subjectification*, sjeldnare *subjectivization*. Språkrådets termwiki for lingvistikk tilrår *subjektivering* (og ikkje *subjektivering*). Det er rimeleg, for mens *subjektivering* etymologisk betyr 'det å gjere noko til subjekt', betyr *subjektivering* 'det å gjere noko subjektivt' – og det er den siste betydninga som er relevant her.

orientert disjunkt utgjer. Adjektivklassen er stor, men slett ikkje alle adjektiv er like aktuelle til subjektivisering.

I korpuslingvistisk forskning på produktivitet er både typefrekvens, eksemplarfrekvens og hapaxfrekvens (talet på eingongsførekomstar) informative storleikar. Ein viss typefrekvens er nødvendig for å dokumentere at konstruksjonen har vore tilgjengeleg og lønnsam. Aukande typefrekvens over tid dokumenterer tilgjengelegheit i den aktuelle perioden, og resultatet er auka lønnsemd totalt sett.

Høg hapaxfrekvens er ein indikasjon på produktivitet. Di fleire typar som faktisk finst i språket (populasjonen), di meir sannsynleg er det at nokre av dei ikkje førekjem i eit korpus (utvalet) eller berre førekjem éin gong. Om vi har mange hapaxar i eit korpus, er det rimeleg å tru at typefrekvensen til konstruksjonen i språket er monaleg høgre enn typefrekvensen i korpuset. I Leksikografisk bokmålskorpus (sjå nedanfor) er til dømes disjunktet *fordelaktig nok* ein hapax. Google-søk (utført 18.04.2023) gir 89 treff, og av dei første ti som lét seg tolke, er det fire disjunkt (resten er adjektivisk [A NOK]), noko som skulle tilseie om lag 30 døme i alt. Eit uttrykk som ikkje førekjem i Leksikografisk bokmålskorpus, er *prippent nok*. Google-søk (same dag) gir her eitt disjunkt-treff, altså ein hapax i det mykje større materialet.

Éin måte å måle produktivitet på er å rekne ut forholdet mellom hapaxfrekvens og eksemplarfrekvens. Di større tal, di høgre produktivitet. Dette gjer eg for disjunkt-kategoriane her, slik at eg kan samanlikne dei. Derimot kan ein ikkje bruke dette målet til å samanlikne tilsvarande mål for korpus med andre omfang.

Det er òg av interesse å sjå på tilhøvet mellom hapaxfrekvens og typefrekvens, sjølv om dette ikkje er ein målemetode som Bauer (2001) nemner. Di større andelen av hapaxar er, di høgre må ein anta at produktiviteten er – vel å merke under føresetnad av at typefrekvensen ikkje er altfor liten.

Eit siste punkt som skal nemnast, er forholdet mellom eksemplarfrekvens og typefrekvens – altså gjennomsnittleg eksemplarfrekvens for typane. Dersom dette talet er høgt, indikerer det at mange av uttrykka er høgfrekvente og godt konvensjonaliserte, mens eit lågt tal viser at mange av uttrykka er heller lågfrekvente. Høgfrekvente og konvensjonaliserte uttrykk er òg oftare leksikalisererte i den forstand at betydninga ikkje er heilt som ein kunne vente ut frå konstruksjonen og komponentane. Sidan ingen [A NOK]-disjunkt er særleg gamle, kan ein ikkje vente å spore svært mykje leksikalisering, men *visstnok* er eit døme (sjå avsnitt 3.2).

3. Synkron undersøkning: [A NOK]-disjunkt i moderne norsk

For å undersøkje den moderne bruken av [A NOK] som setningsadverbial brukte eg Leksikografisk bokmålskorpus (LBK), sjå Fjeld et al. (2020). Dette er eit balansert skriftspråkskorpus på ca. 100 millionar ord frå perioden 1985–2013. Korpuset er tagga for ordklassar og bøyingsformer. Balanseringa mellom ulike sjangrar er ein fordel, men materialet er dominert av redigert og publisert tekst og har lite av meir uformelle teksttypar. Andre korpus er enten vesentleg mindre eller er utstyrte med mindre morfosyntaktisk informasjon. Det siste er noko som gjer det vanskeleg å søkje utan å få uhandterlege mengder feiltreff når ein er ute etter uttrykk med ord frå ein open klasse følgde av det høgfrekvente NOK. Resultata av undersøkinga kan ikkje hevdast å vere fullt representative for norsk generelt, men dei må kunne seiast å gi eit rimeleg godt bilde av det mest brukte skriftspråket vårt frå tiåra rundt tusenårsskiftet.

3.1 Metode

Eg gjorde to søk i Leksikografisk bokmålskorpus:

- etter ord tagga som adjektiv i inkjekjønn og direkte følgde av *nok*
- etter enkeltord som endar på *-nok*

Det første søket gav 11 335 treff. Desse treffa lasta eg ned som konkordans i eit rekneark. Eg gjekk gjennom alle treffa og skilde mellom døme på [A NOK] som setningsadverbial og irrelevante treff. Dei viktigaste formene for irrelevante treff var adjektivisk [A NOK] (sjå 2.1), men òg ein god del tilfelle der adjektivet og *nok* ikkje høyrde saman i ein konstruksjon.

I det andre søket var det 8856 treff (utanom treff på berre *nok*). Dette resultatet studerte eg primært som ei ordliste med frekvensar. Dei fleste treffa gjaldt *riktignok* og *visstnok*. Eg antok at det ville vere svært få irrelevante treff på desse samanskrivne uttrykka, så derfor tok eg med alle. Leksikografisk bokmålskorpus handsamar særskrivne *riktig nok* og *visst nok* som enkeltord. Treff på desse lasta eg ned og sorterte på same vis som treffa i det første søket. Dei fleste treffa på *riktig nok* var relevante og blei inkluderte. For *visst nok* var det berre eit fåtal treff som var relevante; i dei fleste tilfella høyrde *visst* og *nok* til ulike setningsledd.

Eg slo saman tala for særskrivne og samanskrivne variantar, og dessutan for *utrolig nok* og *utrulig nok*. Feilstava variantar blei slått saman med dei korrekte formene.

Uttrykket *snart nok* er ofte plassert i midtfeltet. Men eg vurderte alle treffa slik at det like gjerne kunne ha stått i slutfeltet. Eg rekna det derfor som eit omstendeadverbial og utelèt det.

Eg plasserte kvar [A NOK]-type i éin semantisk underkategori av disjunkt (sjå avsnitt 2.2) basert på tilhøyrsla til fleirtalet av døma. I ein del tilfelle hadde éin og same type døme på både hendings- og deltakarorientering. Slik kategori-overlapping er naturleg, sidan vurderinga av ein deltakar normalt tek utgangspunkt i åtfæra til vedkommande i ei omtalt hending. Eit døme er *idiotisk nok*. Fleirtalet av døma er deltakarorienterte, som i (12), men deltakaren kan mangle, som i (13). Alle døma med *idiotisk nok* er likevel kategoriserte som deltakarorienterte.

(12) **Idiotisk nok** tenkte han at det hun sa måtte ha noe for seg. (LBK)

(13) **Idiotisk nok** er artikler om araknofobi alltid rikelig illustrert med bilder av de mest spektakulære eksemplarer av arten. (LBK)

3.2 Resultat

I avsnitta nedanfor gir eg først eit oversyn over funna i Leksikografisk bokmålskorpus, og deretter går eg meir i detalj om dei tre semantiske disjunkt-kategoriane.

3.2.1 Oversyn

Dei samla kvantitative resultatata er oppsummerte i kolonnen til høgre i tabell 1. Etter sortering var det 13 390 eksemplar av [A NOK] som setningsadverbial. Dei var fordelte på 183 typar, altså ulike adjektiv. Dette gir ein gjennomsnittleg eksemplarfrequens på 73,17. Det var 79 hapaxar, dvs. 43,17 % av typane. Forholdet mellom hapaxar og eksemplar er 0,59 %. Tala viser at konstruksjonen er produktiv.

Tabellen viser òg nøkkeltal for dei tre disjunkt-kategoriane. Som det går fram, er dei innhaldsorienterte disjunkta ein kategori med berre 13 typar i materialet, 7,10 % av det samla talet. Fleire av dei er svært frekvente. Eksemplartalet er heile 9707, og det utgjer 72,49 % av materialet. (Uttrykket *riktignok / riktig nok* åleine utgjer 47,40 %.) I snitt er det 746,69 eksemplar per type. Det er berre éin hapax i denne kategorien, 1,27 % av det samla materialet og 7,69 % av typane i kategorien. Forholdet mellom hapaxar og eksemplar er så lågt som 0,01 %, mykje mindre enn for det samla materialet. Det ser ikkje ut til at denne kategorien er særleg produktiv.

	Innhald	Hending	Deltakar	Alle
Eksemplar, N	9 707	3572	111	13 390
Eksemplar, % av alle	72,49	26,68	0,83	100,00
Typar, N	13	116	54	183
Typar, % av alle	7,10	63,39	29,51	100,00
Hapaxar, N	1	45	33	79
Hapaxar, % av alle	1,27	56,96	41,77	100,00
Eksemplar/Typar	746,69	30,79	2,06	73,17
Hapaxar/Typar, %	7,69	38,79	61,11	43,17
Hapaxar/Eksemplar, %	0,01	1,26	29,73	0,59

Tabell 1. Kvantitative resultat med fordeling på dei tre semantiske hovudkategoriane

Dei hendingsorienterte disjunkta har klart flest typar, 116 ulike, som utgjer 63,39 % av alle typane. Med i alt 3572 eksemplar utgjer dei 26,68 % av materialet, og dei har ein gjennomsnittleg eksemplarfrekvens på 30,79, mykje lågare enn for innhaldsorienterte disjunkt. Det er heile 45 hapaxar, dvs. 56,96 % av det samla hapaxtalet, og dei utgjer 38,79 % av typane i kategorien. Forholdet mellom hapaxar og eksemplar er 1,26 %, vesentleg høgre enn for dei innhaldsorienterte disjunkta. Kategorien er utan tvil produktiv.

Materialet inneheld òg mange ulike deltakarorienterte disjunkt: 54 typar, 29,51 % av typefrekvensen totalt. Med berre 111 eksemplar (0,83 % av materialet) er den gjennomsnittlege eksemplarfrekvensen så låg som 2,06. Det er så mange som 33 hapaxar, 41,77 % av den samla hapaxfrekvensen og 61,11 % av typane i kategorien – ein endå høgre andel enn ved dei hendingsorienterte. Forholdet mellom hapaxar og eksemplar er skyhøgt over dei andre kategoriane: 29,73 %. Dette er ein produktiv kategori sjølv om eksemplarfrekvensen er låg.

3.2.2 Innhaldsorienterte disjunkt

Klassen av innhaldsorienterte disjunkt er uttrykk som vurderer sanningsverdien til ein proposisjon. Som vi har sett, er dette den kategorien som har høgst eksemplarfrekvens (9707), lågast typefrekvens (13) og lågast hapaxfrekvens (1) i materialet. Adjektiva som er funne i innhaldsorienterte disjunkt, er lista opp i tabell 2.

Fleire av desse disjunkta stadfestar at proposisjonen er sann. Dei viktigaste er *riktignok* / *riktig nok*, *rettnok* / *rett nok*, *sant nok*, *sikkert nok* og *godt nok*.

6347	<i>riktig</i>	24	<i>klart</i>	3	<i>greit</i>
1881	<i>visst</i>	15	<i>snaut</i>	2	<i>dårlig</i>
736	<i>knapt</i>	11	<i>sikkert</i>	1	<i>vanskelig</i>
364	<i>rett</i>	9	<i>tydelig</i>		
306	<i>sant</i>	8	<i>godt</i>		

Tabell 2. Adjektiv i disjunkt kategoriserte som innhaldsorienterte, ordna etter fallande eksemplarfrekvens

Dei fleste av dei er typisk vedgåande (konsessive), dvs. at proposisjonen er vurdert som sann trass i at det er noko som talar imot det. Dette er illustrert i (14); det er sant at 'ho' hadde venner, trass i at dei var få.

(14) **Sant nok** hadde hun venner, men de var ikke mange. (LBK)

Det neste uttrykket som skal nemnast, er *visstnok* / *visst nok*, som signaliserer andrehandsinformasjon. Det har leksikalisert betydning, for det betyr ikkje 'det er sikkert at ...', men 'det blir sagt at ...' eller liknande. Skilnaden mellom *visstnok* / *visst nok* og *visst* er ikkje svært tydeleg. Men slik eg vurdererer det, uttrykkjer *visstnok* typisk eit nivå av skepsis til sanninga, mens *visst* tenderer til å signalisere at sanninga er tentativt akseptert, jf. (15) og (16):

(15) Det er **visstnok** vanskelig å få brukbare hushjelpere nå for tiden. (LBK)

(16) Det er **visst** meningen han skal slåss mot tyskerne (LBK)

To vanlege uttrykk seier at utsegna berre så vidt er sann: *knapt nok* og *snaut nok*. Desse er inkluderte i studien under tvil, for det er ikkje ugrammatisk å utelate *nok*. Om ein har med *nok* eller ikkje, verkar ikkje å ha noko særleg å seie for betydninga, jf. (17) og (18):

(17) Jeg hadde **snaut nok** hørt om kontoret hans. (LBK)

(18) Han hadde **snaut** vært inne på en hovedvei i all den tid (LBK)

Ramat og Ricca (1998, s. 195–196, 226–227) diskuterer setningsadverb med slik tyding som vanskelege å kategorisere, på grensa mellom det dei kallar «the interpersonal level» og «the representational level».

To andre uttrykk, *klart nok* og *tydelig nok*, seier at det er klar evidens for at utsegna er sann. Her òg er det mogleg å utelate *nok* utan stor endring i betydning, jf. (19) og (20), så uttrykka er i ytterkanten av den undersøkte kategorien.

- (19) De særlege regler som gjelder for kemnerkontorets vedtak om å iverksette innkreving, er dessuten **klart nok** ikke tilpasset vedtak av denne art. (LBK)
- (20) Dette stipendet kan **klart** oppfattes som en anerkjennelse av kvinnene. (LBK)

Det låge talet på medlemmer, innslaget av perifere medlemmer (der *nok* kan sløyfast) og det leksikaliserte *visstnok* / *visst nok* gjer at dei innhaldsorienterte [A *nok*]-disjunkta er ein nokså vagt definert konstruksjon. Det stemmer godt med at Ramat og Ricca (1998, s. 225) peikar på at innhaldsorienterte disjunkt i europeiske språk ofte er leksikaliserte og idiosynkratiske på ulike vis.

Den låge produktiviteten (spesifikt: lønnsmda) ved slike disjunkt kan ha å gjere med at det finst eit heller avgrensa inventar av adjektiv som kan brukast i ei vurdering av sanninga til proposisjonar (potensiell innputt).

3.2.3 Hendingsorienterte disjunkt

Hendingsorienterte disjunkt føreset ein sann proposisjon og vurderer den omtalte situasjonen utan at nokon deltakar blir karakterisert. I materialet er dette den kategorien som har flest typar, altså størst lønnsemd (116), og flest hapaxar (45). Eksempplarfrekvensen er 3572.

Eg er ikkje merksam på tilfelle av at *nok* kan utelatast frå nokon av desse typane, i motsetning til det vi har sett ved ein del innhaldsorienterte disjunkt. Alle adjektiva som er funne i hendingsorienterte disjunkt, er lista opp i tabell 3.⁶

Dei 116 typane fordeler seg utover temmeleg store og uoversiktlege semantiske område. Eg har forsøkt å ordne dei i underkategoriar som gjer det mogleg å vise fram litt av denne breidda. I oversynet nedanfor nemner eg vanleg brukte uttrykk. Ein del av kategoriane nedanfor kan nok vere litt sprikjande internt. Det er òg tilfelle av vage grenser mellom dei, for eksempel mellom det uventa og det lattervekkjande.

6. Som nemnt i avsnitt 3.1 er det ein del overlapp mellom hendings- og deltakarorienterte disjunkt. Adjektivtypane er då plasserte der dei har flest døme. Eit overraskande utslag av dette er at *perverst nok* har hamna mellom dei hendingsorienterte, fordi det i materialet er oftare brukt slik enn med deltakarorientering.

956	<i>naturlig</i>	108	<i>interessant</i>	15	<i>beleilig, logisk</i>
576	<i>merkelig</i>	82	<i>typisk</i>	14	<i>symptomatisk</i>
414	<i>paradoksalt</i>	36	<i>rimelig</i>	12	<i>forbløffende, sørgelig</i>
255	<i>ironisk</i>	31	<i>mirakuløst</i>	11	<i>forutsigbart</i>
229	<i>utrolig/utruglig</i>	30	<i>betegnende, forunderlig</i>	10	<i>uvanlig</i>
151	<i>pussig</i>	28	<i>tragisk</i>	9	<i>eiendommelig</i>
144	<i>underlig</i>	23	<i>karakteristisk</i>	8	<i>absurd, påfallende, ufattelig</i>
140	<i>forståelig</i>	18	<i>gledelig</i>	7	<i>bemerkelsesverdig</i>
6	<i>beklagelig, merkverdig, oppsiktsvekkende, perverst</i>				
5	<i>artig, bekymringsfullt, kuriøst, morsomt, pinlig, skammelig, ubegripelig</i>				
4	<i>ergerlig, illevarslende, komisk, korrekt, mystisk, originalt, symbolsk, uunnåelig, uventet</i>				
3	<i>banalt, besynderlig, forutsigelig, innlysende, praktisk, snodig, uforklarlig, uforståelig</i>				
2	<i>bakvendt, bedrøvelig, betydningsfullt, forsmedelig, foruroligende, latterlig, paradisk, problematisk, rystende, skummelt, ubehagelig, ulykksalig, urettferdig, vidunderlig</i>				
1	<i>alarmerende, befriende, behagelig, bekvemt, betimelig, bisart, bittert, brutalt, dramatisk, festlig, flatterende, forbannet, fordelaktig, fornørmelig, fortærende, grenseløst, halsbrekkende, hårreisende, illustrativt, katastrofalt, kjekt, kledelig, kontroversielt, makabert, overflødig, pikant, poetisk, prisverdig, rettferdig, selvfølgelig, sensasjonelt, skandaløst, skjebnesvangert, slående, snålt, sykt, tidstypisk, tungvint, uheldig, uhyggelig, urimelig, urovekkende, usannsynlig, velfortjent, vemodig</i>				

Tabell 3. Adjektiv i disjunkt kategoriserte som hendingsorienterte, ordna etter fallande eksemplarfrekvens

Uttrykk for at den omtalte situasjonen er vanleg, venta eller forståeleg: *naturlig nok, forståelig nok, rimelig nok, logisk nok, forutsigbart nok, uunnåelig nok, banalt nok, forutsigelig nok, innlysende nok.*

(21) den politiske virkeligheten forgiftet **rimelig nok** forholdet deres med hat og misunnelse (LBK)

Uttrykk for at den omtalte situasjonen er uvanleg, uventa eller uforståeleg: *merkelig nok, paradoksalt nok, utrolig/utruglig nok, pussig nok, underlig nok, mirakuløst nok, forunderlig nok, forbløffende nok, uvanlig nok, eiendommelig nok, påfallende nok, ufattelig nok, bemerkelsesverdig nok, merkverdig nok, oppsiktsvekkende nok, kuriøst nok, ubegripelig nok, mystisk nok, uventet nok, besynderlig nok, snodig nok, uforklarlig nok, uforståelig nok.*

- (22) Det vanskeligste lot **eiendommelig nok** til å være å få dem til å innse nødvendigheten ... (LBK)

Uttrykk for at den omtalte situasjonen er kjenneteiknande for noko: *typisk nok, betegnende nok, karakteristisk nok, symptomatisk nok, symbolsk nok.*

- (23) **Symptomatisk nok** er det mandagsstengt i den praktfulle bygningen (LBK)

Uttrykk for at den omtalte situasjonen er lattervekkjande: *ironisk nok, absurd nok, artig nok, morsomt nok, komisk nok.*

- (24) Deres store bidrag til historien resulterte **ironisk nok** i en ytterligere svekkelse av deres egen stilling. (LBK)

Uttrykk for at den omtalte situasjonen er trist: *tragisk nok, sørgelig nok, beklagelig nok.*

- (25) **Tragisk nok** hadde hun med brødkniven kuttet halspulsåren i fallet. (LBK)

Uttrykk for at den omtalte situasjonen er faretruande: *bekymringsfullt nok, illevarslende nok.*

- (26) men medlemmene har – **illevarslende nok** – forsvunnet (LBK)

Ulike andre negative vurderingar av den omtalte situasjonen: *perverst nok, pinlig nok, skammelig nok, ergerlig nok.*

- (27) Men **pinlig nok** kunne hun ikke si nei til Naked Cowboy. (LBK)

Ulike andre positive vurderingar av den omtalte situasjonen: *interessant nok, gledelig nok, beleilig nok, korrekt nok, originalt nok, praktisk nok.*

- (28) **Interessant nok** tapte samtlige av kommunistene med muslimsk bakgrunn. (LBK)

Til sist kan vi sjå på nokre døme med hapaxuttrykk. Dette er altså typar som berre førekjem éin gong i materialet, og dei illustrerer noko meir av den store breidda ein finn ved hendingsorienterte disjunkt.

- (29) et par fra landsbygda i Virginia som – **poetisk nok** – het Loving. (LBK)
 (30) **Snålt nok** prøvde jeg aldri dette. (LBK)
 (31) «Fjellenes fange» var **velfortjent nok** nominert i samme klasse som «Søndagsengler» under årets Oscar-utdeling. (LBK)

3.2.4 Deltakarorienterte disjunkt

Deltakarorienterte disjunkt føreset ein sann proposisjon og vurderer ein deltakar – normalt subjektsreferenten – i den omtalte hendinga på basis av handlingane til vedkommande. Som vi har sett, har denne kategorien ein låg eksemplarfrekvens i materialet (111). Den mest frekvente typen er *idiotisk nok*, med berre 12 eksemplar. Men typefrekvensen (54) er nesten det halve av den til dei hendingsorienterte disjunkta, og hapaxfrekvensen (33) utgjør over halvdel av typefrekvensen. Eit oversyn over adjektiva som er funne i deltakarorienterte disjunkt, er gitt i tabell 4.

12	<i>idiotisk</i>	6	<i>smart</i>	4	<i>omtenksomt, patetisk, ubetenksomt</i>
9	<i>tåpelig</i>	5	<i>fornuftig</i>	3	<i>naivt</i>
7	<i>klokt</i>				
2	<i>behendig, dumt, elskverdig, fantasiløst, feigt, genialt, hjelpsomt, kløktig, sjenerøst, snedig, sympatisk, ubeskjedent</i>				
1	<i>avskyelig, behjelpelig, dristig, dumdristig, dustete, fantasifullt, forsiktig, gjerrig, hendig, hensynsfullt, heroisk, jovialt, optimistisk, pretensiøst, proft, påpasselig, rasjonelt, raust, samferdig, sjofelt, skamløst, solidarisk, sprøtt, storsinnet, strategisk, tarvelig, uforsiktig, ulogisk, uoppdragent, uprofesjonelt, våkent, ærlig, åndsnærværende</i>				

Tabell 4. Adjektiv i disjunkt kategoriserte som deltakarorienterte, ordna etter fallande eksemplarfrekvens

Det er stor semantisk spreiring, men to grupper framstår som forholdsvis sentrale:

Uttrykk for at deltakaren er uklok: *idiotisk nok*, *tåpelig nok*, *ubetenksomt nok*, *naivt nok*.

- (32) ... klarte jeg **idiotisk nok** å feste den i pannen, der den suget seg bom fast (LBK)

Uttrykk for at deltakaren er klok: *klokt nok, smart nok, fornuftig nok.*

- (33) kongolesiske forstmenn hadde nemlig **smart nok** plantet hurtigvoksende eucalyptus der skogen tidligere var blitt rasert av tømmerdrift (LBK)

Til sist nokre døme på hapaxuttrykk:

- (34) en samling gladiatorer som **dumdristig nok** nektet å overgi Antonius' sak (LBK)
- (35) Og **sjofelt nok** prøver også regjeringa med juridiske triks å hindre kommuner i å støtte Folkebevegelsen (LBK)
- (36) Åsne Seierstad har **strategisk nok** ikke plassert seg i noen offerrolle i forhold til det såkalte mediekjøret (LBK)

3.3 Oppsummering av den synkrone undersøkinga

Undersøkinga har funne 13 390 døme på [A NOK]-disjunkt i Leksikografisk bokmålskorpus. Dei fordeler seg på 183 typar, altså ulike adjektiv, med høgst ulike eksemplarfrekvensar. Så mange som 79 av typane (43 %) er hapaxar. Tala indikerer produktivitet. Men nærmare undersøkingar av tre semantiske hovudkategoriar av disjunkt har avdekt svært store skilnader mellom kategoriane.

Innhaldsorienterte disjunkt utgjer nærmare tre fjerdedelar av den samla eksemplarfrekvensen, men berre godt 7 % av typane og éin hapax. Her er det desutan fleire typar som plasserer seg i ytterkanten av [A NOK]-disjunkta, ettersom NOK i nokon grad kan utelatast. Denne kategorien er lite produktiv.

Hendingsorienterte disjunkt utgjer i overkant av ein fjerdedel av eksemplarfrekvensen, men nesten to tredjedelar av typane. Av 116 typar er 45 hapaxar, dvs. godt over ein tredjedel. Denne kategorien av disjunkt er klart produktiv.

Deltakarorienterte disjunkt utgjer mindre enn 1 % av eksemplarfrekvensen, men om lag 30 % av typefrekvensen. Av 54 typar er 33 hapaxar, og det er over 60 %. Denne kategorien er klart produktiv.

4. Diakron undersøking: [A NOK]-disjunkt gjennom 1900-talet

Den diakrone undersøkinga tek utgangspunkt i resultatata frå den synkrone. Eg har undersøkt i kva grad dei 183 typane funne i Leksikografisk bokmålskorpus er å finne i bøker på bokmål i den digitale samlinga til Nasjonalbiblioteket gjennom 1900-talet. Valet av bokmål (og riksmål) følgjer her av det materialet som er henta inn i den synkrone undersøkinga. Eg valde bøker fordi eg antok at eit slikt materiale ville likne meir på det synkrone enn andre alternativ. Diakrone korpus finst det svært lite av for norsk. Korpuset NBs frie tekster er stort, men ikkje morfosyntaktisk annotert. Det inneheld dessutan svært mykje feil som har oppstått i den optiske teikngjenkjenninga som er nytta. Materialet som ein søker i med n-gramtenesta til Nasjonalbiblioteket (sjå nedanfor), inneheld òg slike feil, men det er større, slik at ein får fleire relevante treff.

4.1 Metode

I denne undersøkinga henta eg altså data frå digitaliserte tekstar i Nasjonalbiblioteket. Eg brukte n-gramsøk (www.nb.no/ngram) og avgrensa søka til bøker på bokmål utgitt i perioden 1900–1999. Eg søkte etter alle dei 183 typane som eg hadde funne i Leksikografisk bokmålskorpus. Eg forsøkte med andre ord ikkje å finne andre uttrykk enn dei som var dokumenterte i den synkrone undersøkinga. Dette hadde praktiske årsaker, då materialet ikkje har opplysningar om ordklasse og dermed ikkje tillèt søk på vilkårlege adjektiv + NOK.

Ettersom uttrykk som kan vere [A NOK]-disjunkt, òg kan ha ei rekkje andre funksjonar (sjå 2.1), kunne eg ikkje bruke søk på uttrykka i isolasjon. Det ville ha gitt store mengder feiltreff (falske positivar). Det ville ikkje ha vore mogleg å avgjere kor mange av treffa som var relevante (utan å søkje fram kvart enkelt), så materialet ville ha blitt lite reliabelt. Eg valde i staden å søkje etter [A NOK] følgt av ei finitt form av *være* eller *ha*. Såleis nytta eg t.d. denne søkjestrengen for å få treff på *sikkert nok* med disjunktfunksjon:⁷

sikkert nok er + sikkert nok var + sikkert nok har + sikkert nok hadde + sikkert nok havde

Denne metoden finn berre eit mindretal av dei faktiske døma. For det første finn han sjølvstapt ikkje døme med andre verbformer enn dei som er med i søkjestrengen. Eg kunne ha teke med fleire frekvente verbformer og slik auka

7. Preteritum *havde* var framleis i bruk tidleg på 1900-talet og var derfor med i søkjestrengen. Derimot var presens *haver* og fleirtalsformene *ere*, *vare* og *have* heilt marginale på det tidspunktet, og eg utelèt dei.

talet på treff, men søkjestrengen var allereie forholdsvis kompleks. For det andre finn metoden berre uttrykk (a) i forfeltet i heilsetningar og (b) (i midtfeltet) i leddsetningar (unntatt dei med heilsetningsleddstilling):

- (a) **Merkelig nok** er han inne.
- (b) at han **merkelig nok** er inne

Metoden finn ikkje disjunkt (c) i midtfeltet av heilsetningar, (d) i venstre ekstraposisjon eller (e) i høgre ekstraposisjon:

- (c) Han **er merkelig nok** inne.
- (d) **Merkelig nok**, han **er** inne.
- (e) Han **er** inne, **merkelig nok**.

Innslaget av feiltreff (falske positivar) skal vere minimalt med denne metoden. Eg har anslått, basert på materialet frå den synkrone undersøkinga, at metoden kan ha funne om lag 17 % av [A NOK]-disjunktta i tekstane. Dei falske negativane (ikkje funne eksemplar) er dermed langt fleire enn dei riktige positivane. Men dette er ikkje så problematisk såframt ein merkar seg at eksemplarfrekvensane systematisk er for låge. Som eit døme gjorde eg ein stikkprøve for *tragisk nok* i bøker frå 1979. Det var seks riktige positivar, 11 falske negativar og fem riktige negativar – men ingen falske positivar. Stikkprøven stadfestar at problemet med falske positivar neppe er stort, og innslaget av falske negativar var mindre enn anslått. Stikkprøven var vel å merke liten, og treffsikkerheita varierer temmeleg sikkert leksikalsk. Men funna i undersøkinga kan etter mi vurdering reknast som påliteleg dokumentasjon av eit utval av den faktiske språkbruken i den undersøkte tekstmengda.

Søka omfatta alle gamle og nye stavemåtar; til dømes søkte eg ikkje berre etter *merkelig nok*, men òg etter *merkeligt nok*, *mærkelig nok* og *mærkeligt nok*. Eg lasta ned relative frekvensar for kvart uttrykk for kvart år i perioden (altså andelane som kvart uttrykk utgjorde av heile tekstmassen). Ulike stavemåtar blei slått saman. Eg rekna ut relative eksemplarfrekvensar for kvar disjunktkategori og alle disjunktta samla. Eg rekna òg ut typefrekvensar for kvart år (altså talet på ulike uttrykk), for kvar disjunktkategori og alle samanlagt.

Nokre bøker har komme i fleire utgåver og opplag, og det betyr at materialet inneheld eit visst ukjent innslag av duplikat. Det betyr òg at nokre treff er frå tekstar som er utgitt i original tidlegare enn trefftidspunktet. I den grad dette

har nokon effekt, er det at resultatet reflekterer litt eldre tekstar enn det gir inntrykk av.

Tekstmengdene varierer òg gjennom hundreåret. Det inneber ei feilkjelde for typefrekvensane, men i liten grad for dei relative eksemplarfrekvensane.

Tekstane som det er søkt i, er lesne med optisk teikngjenkjenning, og dei inneheld temmeleg mange gjenkjenningsfeil. Allment er kvaliteteten dårlegare di eldre tekstane er. [A NOK]-disjunkt som er feillesne, vil naturlegvis ikkje ha blitt funne. Somme bokstavar er oftare feillesne enn andre, og di lengre eit ord er, di større risiko er det for minst éi feillesing. Såleis kan ein rekne med at til dømes *bemerkelsesverdig nok* vil vere feillese og mangle i resultatata oftare enn til dømes *sant nok*. Det er vanskeleg å avgjere kor alvorleg denne feilkjelda er.

4.2 Resultat

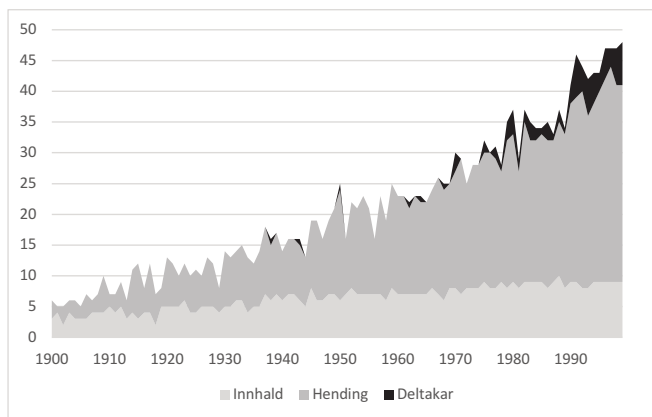
Av dei 183 disjunkttypane eg søkte etter, fann eg 72, dvs. om lag 40 %. Tabell 5 syner tala for kvar disjunktkategori og samla.

	Typar i den synkrone studien	Typar i den diakrone studien
Innhaldsorienterte disjunkt	13	10
Hendingsorienterte disjunkt	116	51
Deltakarorienterte disjunkt	54	11
Samla	183	72

Tabell 5. Disjunkttypar funne i søka

Figur 1 viser utviklinga i typefrekvensar gjennom 1900-talet. Typefrekvensen for hendingsorienterte disjunkt (mellomgrå) er lagd oppå den for innhaldsorienterte disjunkt (lys), og typefrekvensen for deltakarorienterte disjunkt (svart) er lagd øvst. Tala indikerer ein jamt aukande typefrekvens – men hugs atterhaldet om variable tekstmengder.

I åra 1901 og 1902 har eg registrert berre fem typar. Talet stig gradvis ut gjennom hundreåret og når ein topp på 48 typar i 1999, det siste undersøkte året. Som figuren syner, er det i hovudsak dei hendingsorienterte disjunkta som står for auken i typefrekvens, frå berre éin i 1901 til 35 i 1997. Dei innhaldsorienterte disjunkta har eit minimum på to typar i 1920 og eit maksimum på ti typar i 1988. Deltakarorienterte disjunkt dukkar her ikkje opp før i 1938 og har eit maksimum på sju typar i 1991 og 1999. Men her (og for dei andre

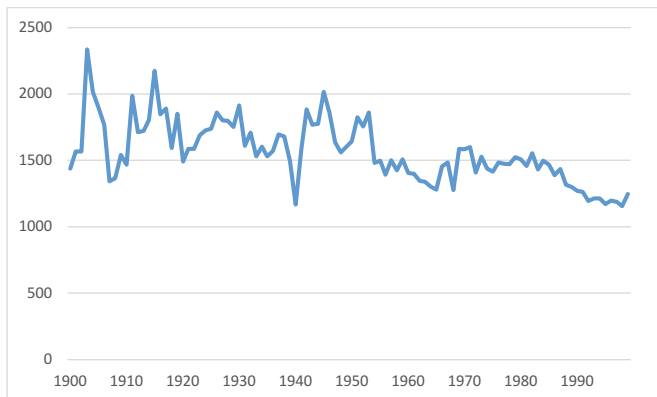
Figur 1. Typefrekvensar for kvart år

kategoriane) må ein hugse at metoden truleg har funne under ein femtedel av dei faktiske døma. Det er ingen tvil om at det fanst deltakarorienterte disjunkt lenge før 1938; Kinn (under utgiving b) har døme frå 1840-talet. Men sidan dei er så lågfrekvente, blir dei sjeldnare belagde i eit gitt år.

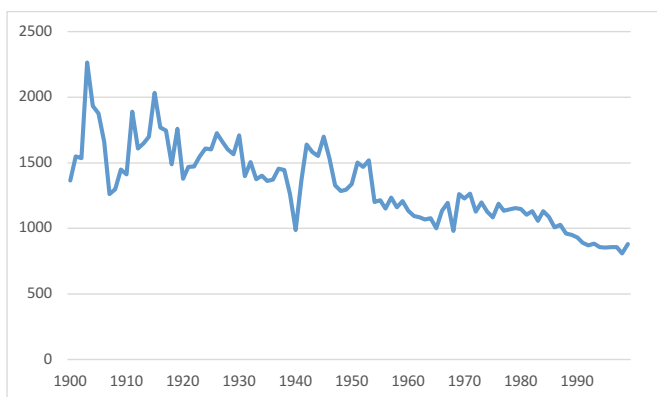
Figur 2 viser utviklinga i kumulativ relativ eksemplarfrekvens (summen for alle typar) gjennom hundreåret. Figur 3–5 syner tilsvarende utvikling for dei tre disjunkt-kategoriane. Legg merke til dei store skalaskilnadene mellom figur 2 og 3 på den eine sida og figur 4 og særleg figur 5 på den andre. Innhaldsorienterte disjunkt har mykje høgre eksemplarfrekvens enn dei andre kategoriane og utgjer stordelen av materialet. Hendingsorienterte disjunkt er langt mindre frekvente, og deltakarorienterte disjunkt har låg frekvens.

Som det går fram av figur 2, har faktisk den kumulative frekvensen for [A NOK]-disjunkt under eitt falle markert.⁸ Men samanlikning med figur 3 syner at dette fallet kjem av frekvensfall for innhaldsorienterte disjunkt.⁹

-
8. Eg brukte enkel lineær regresjon for å teste om tidsforløp predikerer frekvens. Regresjonsmodellen var: $\text{frekvens} = 11\,836,768 - 5,270 \times \text{årstal}$. Regresjonen var statistisk signifikant ($R^2 = 0,431$, $F(1, 98) = 74,237$, $p < 0,001$). Tidsforløpet var ein signifikant prediktor for frekvens ($\beta = -5,270$, $p < 0,001$).
 9. Enkel lineær regresjon: Regresjonsmodellen var: $\text{frekvens} = 18\,265,413 - 8,690 \times \text{årstal}$. Regresjonen var statistisk signifikant ($R^2 = 0,715$, $F(1, 98) = 245,440$, $p < 0,001$). Tidsforløpet var ein signifikant prediktor for frekvens ($\beta = -8,690$, $p < 0,001$). Bakgrunnsdata viser at mykje av fallet gjeld *vissnok*. Dette uttrykket har òg endra betydning. Den opphavlege betydninga er den ikkje-leksikaliserte 'sikkert nok', som gir uttrykk for tiltru til at proposisjonen er sann. Den moderne betydninga er leksikalisert (sjå avsnitt 3.2.2).

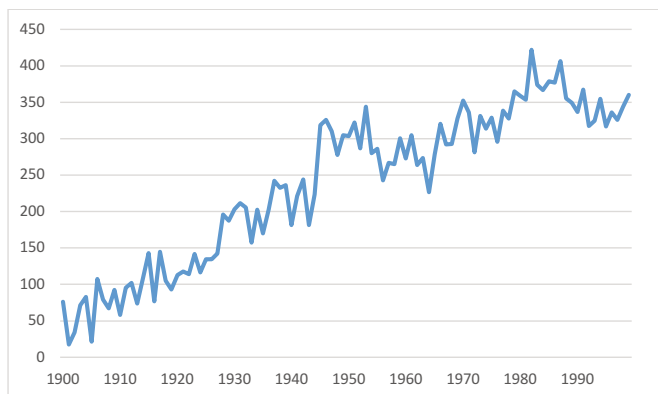
Figur 2. Kumulativ relativ frekvens per million ord for alle disjunkttypar

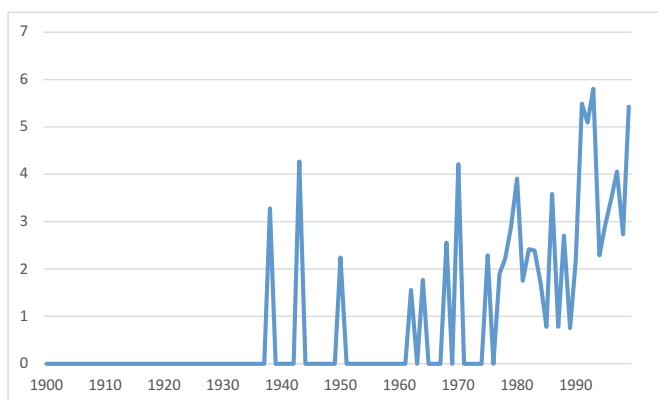
Figur 3. Kumulativ relativ frekvens per million ord for innhaldsorienterte disjunkt

Figur 4 viser ein klart stigande tendens for hendingsorienterte disjunkt gjennom hundreåret.¹⁰ Dei er langt mindre frekvente enn dei innhaldsorienterte, men den kumulative relative frekvensen deira er faktisk 24 gonger så høg i toppåret 1982 som i botnåret 1901.

10. Enkel lineær regresjon: Regresjonsmodellen var: frekvens = $-6362,552 + 3,386 \times \text{årstal}$. Regresjonen var statistisk signifikant ($R^2 = 0,867$, $F(1, 98) = 637,928$, $p < 0,001$). Tidsforløpet var ein signifikant prediktor for frekvens ($\beta = 3,386$, $p < 0,001$).

Figur 4. Kumulativ relativ frekvens per million ord for hendingsorienterte disjunkt

Figur 5. Kumulativ relativ frekvens per million ord for deltakarorienterte disjunkt

Deltakarorienterte disjunkt har låg typefrekvens, og ingen typar har høg relativ frekvens. Dei låge eksemplarfrekvensane fører til at det er nokså tilfeldig om det er treff i eit gitt år. Dei små tala og (relativt) store fluktuasjonane i figur 5 speglar dette.¹¹

11. Enkel lineær regresjon: Regresjonsmodellen var: $\text{frekvens} = -66,093 + 0,034 \times \text{årstal}$. Regresjonen var statistisk signifikant ($R^2 = 0,419$, $F(1, 98) = 70,690$, $p < 0,001$). Tidsforløpet var ein signifikant prediktor for frekvens ($\beta = 0,034$, $p < 0,001$).

Berre tre typar er representerte kvart år gjennom heile hundreåret, nemleg dei innhaldsorienterte *visstnok* og *riktignok* og det hendingsorienterte *merkelig nok*. Tabell 6 listar opp alle adjektiva, dvs. dei 72 funne typane, etter kva tiår dei først dukkar opp i materialet.

Hugs at materialet inneheld anslagsvis 17 % av dei faktiske førekomstane i den gjennomførte tekstmengda. Det betyr at det første belegget for ein type i materialet oftast vil vere forseinka i høve til den første faktiske førekomsten i tekstmengda. Eit svært klart døme er *tåpelig nok*, som dukkar opp i materialet her på 1980-talet, men som er dokumentert frå 1842 (i forma *taabeligt nok*) i Kinn (under utgiving b). Ein måte å tolke tabell 6 på er at fråvær av belegg opp til eit gitt tiår truleg betyr at typen ikkje kan ha vore særleg frekvent i den perioden. Men omvendt treng belegg naturlegvis ikkje å innebere høg frekvens.

Tiår	Innhaldsorientert	Hendingsorientert	Deltakarorientert
1900–09	<i>klart, knapt, riktig, sikkert, tydelig, visst</i>	<i>betegnende, eiendommelig, forunderlig, latterlig, merkelig, underlig</i>	
1910–19	<i>rett, sant</i>	<i>besynderlig, karakteristisk, merkverdig, morsomt, naturlig, pussig</i>	
1920–29	<i>godt</i>	<i>kuriøst</i>	
1930–39	<i>snaut</i>	<i>paradoksalt, rimelig, utrolig</i>	<i>idiotisk</i>
1940–49		<i>forståelig, symbolsk, sørgelig, typisk</i>	<i>uforsiktig</i>
1950–59		<i>beklagelig, bemerkelsesverdig, forbløffende, interessant, ironisk, logisk, uventet</i>	<i>formuftig</i>
1960–69	<i>dårlig</i>	<i>beleilig, gledelig, mirakuløst, symptomatisk, tragisk</i>	<i>omtenksomt</i>
1970–79		<i>illeværlende, innlysende, pinlig, uunngåelig</i>	<i>dumt, klokt</i>
1980–89		<i>påfallende, skammelig, snodig, ufattelig</i>	<i>naivt, tåpelig</i>
1990–99		<i>absurd, bedrøvelig, ergerlig, foruroligende, komisk, oppsiktsvekkende, uforklarlig, uforståelig, uheldig, uvanlig</i>	<i>fantasifullt, forsiktig, smart</i>

Tabell 6. Adjektiv fordelte etter tiår for første belegg i materialet

4.3 Oppsummering av den diakrone undersøkinga

Undersøkinga har hatt som siktemål å kartlegge utviklinga av [A NOK]-disjunkt gjennom 1900-talet. Til dette er det brukt n-gramsøk i bøker på bokmål i Nasjonalbiblioteket. Metoden har funne berre eit utval av faktisk brukte disjunkt, men det resulterande materialet er vurdert til å innehalde svært få feiltreff.

Typefrekvensen til [A NOK]-disjunkta ser ut til å stige jamt utover gjennom hundreåret. Det blir med andre ord danna nye uttrykk, noko som er evidens for produktivitet (tilgjengelegheit og lønnsemd). Veksten for innhaldsorienterte disjunkt har vore beskjeden og tyder på låg produktivitet, noko som truleg heng saman med liten potensiell innputt. Den aukande typefrekvensen kjem framfor alt innanfor kategorien hendingsorienterte disjunkt, og det er ingen tvil om at denne kategorien er produktiv. Dei deltakarorienterte disjunkta gjer seg gjeldande seinare og med lågare typefrekvensar, men dei ser ut til å bli meir produktive i den andre halvdelan av hundreåret.

Den relative eksemplarfrekvensen til [A NOK]-disjunkta under eitt har falle gjennom hundreåret. Dette kjem av fall for innhaldsorienterte disjunkt, framfor alt *visstnok*. Dei hendingsorienterte disjunkta har jamt stigande frekvens utover hundreåret. Deltakarorienterte disjunkt er generelt lågfrekvente, men ser ut til å ha ein noko stigande tendens særleg etter 1960.

5. Avslutning

Swan (1988) har funne at det har vore ein sterk vekst i bruken av setningsadverbial i engelsk i løpet av dei siste hundreåra. Vekst i typefrekvens føreset at det finst produktive (tilgjengelege) grammatiske konstruksjonar som tillèt språkbrukarane å danne nye uttrykk. Heggelund (1981) fastslår at det finst éin slik konstruksjon for setningsadverbial i norsk, nemleg [A NOK]. Hans perspektiv er synkront. Swan (1991) antydar at konstruksjonen først har blitt produktiv i norsk eit godt stykke ut på 1900-talet, mens Malmgren (2020) opererer med ein tidlegare periode for svensk.

[A NOK]-disjunkt tek først til å syne seg i dansk-norsk på 1700-talet (Kinn under utgiving b). Den avdekte typefrekvensen i eit korpus to hundreår seinare demonstrerer svært tydeleg at konstruksjonen har vore produktiv i den perioden – tilgjengeleg og lønnsam.

I den synkrone undersøkinga her har påstanden til Heggelund om produktivitet blitt stadfesta svært klart. Denne studien i Leksikografisk bokmålskorpus finn ikkje mindre enn 183 ulike [A NOK]-disjunkt. Samtidig er det òg vist at det er fundamentale skilnader mellom dei tre disjunktkategoriene. Blant innhalds-

orienterte disjunkt, som vurderer sanningsverdi, er det fleire som er svært høgfrekvente, men kategorien har berre få medlemmer, og fleire av dei har idiosynkratiske eigenskapar. Berre éin hapax er funnen. Dette er med andre ord ein lite produktiv konstruksjon.

Dei hendingsorienterte disjunkta, som føreset at proposisjonen er sann, og så vurderer hendinga som heilskap, er typefrekvente. Somme har òg nokså høg eksemplarfrekvens, men dei når ikkje opp mot nivået til dei mest frekvente innhaldsorienterte uttrykka. Det er mange hapaxar, og vi kan fastslå at dette er ein produktiv konstruksjon.

Dei deltakarorienterte disjunkta skil seg frå dei hendingsorienterte ved at det (normalt) er subjektsreferenten som blir vurdert og ikkje heile hendinga. Dei er meir typefrekvente enn innhaldsorienterte disjunkt, men mindre enn hendingsorienterte. Alle har låg eksemplarfrekvens, og det er eit solid innslag av hapaxar. Konstruksjonen er med andre ord produktiv, men kategorien er ikkje så etablert som den hendingsorienterte.

I den diakrone undersøkinga her går det fram at [A NOK]-disjunkta samla har falle i relativ eksemplarfrekvens gjennom 1900-talet. Dette kjem av fall for dei innhaldsorienterte uttrykka, ikkje minst *visstnok*. Slike disjunkt har ikkje hatt nokon særleg typetilvekst heller. Det har derimot dei hendingsorienterte disjunkta. Dei har stige jamt og trutt i både typefrekvens og relativ eksemplarfrekvens gjennom hundreåret. Dei deltakarorienterte uttrykka har gjort seg gjeldande seinare, og i langt meir beskjeden grad.

I alle høve når det gjeld hendingsorienterte disjunkt, må det kunne konkludera at kategorien var nokså produktiv allereie tidleg på 1900-talet. Såleis stemmer ikkje Swan (1991) sin idé om dette som eit etterkrigsfenomen heilt. Men Swan har absolutt rett når ho meiner at norsk har gjennomgått ei liknande utvikling som engelsk, der denne typen av setningsadverbial har blitt langt vanlegare i løpet av dei siste hundreåra.

Referansar

- Barðdal, J. (2008). *Productivity*. John Benjamins.
- Bauer, L. (2001). *Morphological productivity*. Cambridge University Press.
- Dik, S.C., Hengeveld, K., Vester, E. & Vet, C. (1990). The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites. I J. Nuyts, A.M. Bolkestein & C. Vet (red.), *Layers and levels of representation in language theory* (s. 25–70). John Benjamins.

- Faarlund, J.T., Lie, S. & Vannebo, K.I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget.
- Fjeld, R.V., Nøklestad, A. & Hagen, K. (2020). Leksikografisk bokmålskorpus (LBK) – bakgrunn og bruk. I J.B. Johannessen & K. Hagen (red.), *Leksikografi og korpus. En hyllest til Ruth Vatvedt Fjeld* (s. 47–59). (*Oslo Studies in Language, 11.*)
- Goldberg, A. (1995). *Constructions*. University of Chicago Press.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det danske sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heggelund, K.T. (1981). *Setningsadverbial i norsk*. Novus.
- Kinn, T. (2005). Ord på -vis i moderne norsk: samansetninger, avleiingar – og bøyingsformer? *Maal og Minne, 97*, 45–78.
- Kinn, T. (2021). «... men ble stående ansikt til ansikt i time etter time». Norske NPN-konstruksjonar. *Maal og Minne, 113*, 65–98.
- Kinn, T. (Under utgiving a). The structure of [A *nok*] disjuncts. I eit festskrift.
- Kinn, T. (Under utgiving b). Strangely enough: The rise of a sentence adverbial construction. *Maal og Minne*.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge University Press.
- Malmgren, S.-G. (2002). *Faktiskt, förstås* och många andra. Om förändringar i det svenska formordssystemet under 1800- och 1900-talet. *Språk och stil, 12*, 97–146.
- Malmgren, S.-G. (2014). *Konstigt nog, klokt nog ...* Om en ganska ny typ av satsadverb i svenskan och andra språk. I *Fint språk / Good Language. Festskrift till Lars-Gunnar Andersson* (s. 109–116). Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket. (*Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning, 41.*)
- Malmgren, S.-G. (2020). *Underligt nog/klokt nog* – en ganska ny typ av satsadverb i svenska och norska. I J.B. Johannessen & K. Hagen (red.), *Leksikografi og korpus. En hyllest til Ruth Vatvedt Fjeld* (s. 77–85). (*Oslo Studies in Language, 11.*)
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech G. & Svartvik, J. (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. Longman.
- Ramat, P. & Ricca, D. (1998). Sentence adverbs in the languages of Europe. I J. van der Auwera (red.), *Adverbial constructions in the languages of Europe* (s. 187–275). Mouton de Gruyter.
- Swan, T. (1988). *Sentence adverbials in English: A synchronic and diachronic investigation*. Novus.

- Swan, T. (1991). Adverbial shifts. Evidence from Norwegian and English. I D. Kastowsky (red.), *Historical English syntax* (s. 409–438). Mouton de Gruyter.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Svenska Akademien.
- Tiisala, S. (1990). *Naturligtvis – från ord till suffix. Svenskans beskrivning, 17*, 357–366.
- Traugott, E.C. (1995). Subjectification in grammaticalisation. I D. Stein & S. Wright (red.), *Subjectivity and subjectivisation* (s. 31–54). Cambridge University Press.

Summary

Norwegian has one productive construction for making new sentence adverbials. These are expressions built from a positive indefinite singular neuter adjective plus *nok*, e.g. *sant nok* ‘true (enough)’, *besynderlig nok* ‘strangely (enough)’, and *dustete nok* ‘foolishly (enough)’. This article presents two empirical studies of such sentence adverbials in Norwegian and their subcategories. The first is a synchronic corpus study of modern Norwegian. It documents a large number of types and clear productivity for certain subcategories. The second study is diachronic and maps development in frequency and productivity through the 20th century. Certain subcategories exhibit productivity all the way from the beginning of the century.

Torodd Kinn
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium
Universitetet i Bergen
Postboks 7805
NO-5020 Bergen
torodd.kinn@uib.no